

Izlaganje sa znanstvenog skupa
UDK 355.013.1:355.45(497.1):342.745:355.076.12

Sistem ONO i sigurnost SFRJ

Tomislav Jantol

Fakultet političkih nauka, Zagreb

Sažetak

Jugoslavenski sistem sigurnosti bitno se temelji na razvoju sistema općenarodne obrane i društvene samozaštite. Ključna značajka toga autentično obrambenog sistema jest u uspostavljanju mehanizama društvene samoobrane i samozaštite, u kojima osnovni nosioci funkcija obrane i zaštite nisu samo država i njezini specijalizirani organi (vojska i policija), nego i samo društvo (radni ljudi i građani). Pluricentrično organiziran sistem općenarodne obrane sadrži mehanizme samoobrane građana u svim segmentima društvene strukture. Pri tome, svaki individualni i kolektivni subjekt obrane u jednome dijelu sistema ima posebne zadatke, u obavljanju kojih uživa visoki stupanj autonomije, ali je dužan i koordinirati svoju aktivnost s aktivnostima subjekata u drugim dijelovima sistema. Taj je sistem sigurnosti razvijen za borbu vlastitim snagama. To ne isključuje pridavanje posebne važnosti odnosima Jugoslavije sa susjedima kao značajnoj sigurnosnoj komponenti.

Sigurnost promatramo kao kompleks uvjeta u kojima jedna društvena zajednica, unatoč raznolikim latentnim ili manifestnim prijetnjama¹ njezine intrasocijetalne ili extrasocijetalne okoline, nesmetano ispunjava svoje vitalne funkcije. Riječ je, dakako, o uvjetima koji nisu nastali prirodnim samorazvojem društvenog organizma, nego su uspostavljeni osmišljenim aktivnostima osnovnih subjekata društvenog života.

Sigurnost, dakle, ne smatramo prirodnim stanjem društva, nego izrazom njegova aktivnog odnosa spram izvora i činilaca ugrožavanja. U tom smislu sigurnost ne ovisi toliko o veličini prijetnje koje ugrožavaju društveni život, koliko o sposobnosti društva da te prijetnje učini nedjelotvornim, pri čemu imamo u vidu da je odgovarajućom sigurnosnom praksom moguće ne samo ublažiti, nego i (preventivno) spriječiti njihov negativni učinak.

1 Pojam prijetnje ovdje upotrebljavamo ne samo u uobičajenom značenju najavljenih a nerealiziranih, dakle potencijalnih opasnosti, nego u daleko širem značenju, tako da pored potencijalne opasnosti i najavljene zle namjere obuhvaća i sve druge pojave i akte ugrožavanja, uključivši i otvorene napade.

To je metodičko stajalište naglašenog optimizma, u svjetlu kojeg nijedan problem sigurnosti ne smatramo nerješivim. S tog stajališta, ugrožavanje postaje podsticajem sigurnosnim aktivnostima, a ne osjećaju nesigurnosti. U suvremenom svijetu sveopće ugroženosti čovjeka i njegove svekolike ljudske okoline, ove napomene, premda sadrže općepoznate i jednostavne istine, čini se, nisu suviše.

Sigurnosna praksa, kojom društvena zajednica iskazuje svoj aktivan odnos spram izvora i činilaca ugrožavanja, uključuje dvije međusobno prirodno povezane linije aktivnosti: s jedne strane, vanjsku politiku u okviru koje društvo uspostavlja eksterne uvjete svoje sigurnosti, s druge strane, obranu i zaštitu u okviru koje uspostavlja interne uvjete svoje sigurnosti. Sigurnosno značenje vanjske politike vidimo u tome što uklanja izvore ugrožavanja u međunarodnoj okolini društva o kojemu je riječ. Međutim, obrana i zaštita je organizirani oblik sigurnosne moći kojom se društvo izravno suprotstavlja silama ugrožavanja i zato ju smatramo ključnim elementom njegove sigurnosti.

U načelu, sigurnosna (obrambena) moć društva ovisi o količini obrambenih resursa i o načinu njihove upotrebe. Preciznije govoreći, obrambena moć ovisi o: (1) ljudskim i (2) materijalnim snagama obrane, te o (3) organizacijskom znanju i vještinama kojima se te snage kombiniraju, uključujući u tu kombinaciju i (4) elemente prirodnih uvjeta u kojima obrambene snage djeluju.

Ističemo da ljudskog činioca obrane smatramo odlučujućim, ne samo u tom smislu da je čovjek nosilac (subjekt) obrambenih aktivnosti, koji primjenom ostalih činilaca obrane uvećava ili umanjuje njihov učinak, nego u tom smislu da je čovjek takav činilac obrane koji u odgovarajućim okolnostima iskazuje snagu nesvedivu na egzaktnu veličinu brojčano utvrdive borbenne mase i sposobnu da nadoknadi protivničku prednost u materijalnoj opremljenosti i broju raspoloživih ljudi.

Izvor snage ljudskog činioca obrane jest u borbenom znanju i vještinama, psihičkoj čvrstini, hrabrosti i odlučnosti; međutim, u svemu tome motivacija ima osobito, počesto odlučujuće značenje, posebice u obrani od agresije kojom branitelji štite svoje osnovne ljudske, egzistencijalne i socijalne vrijednosti.

Razmatrajući temu sigurnosti SFRJ u okviru prethodno izrečenih općih naznaka, ističemo ponajprije da jugoslavensko društvo svoj sistem sigurnosti izgrađuje s pretpostavkom ekstremne ugroženosti. To, dakako, ne znači da je jugoslavensko društvo doista najugroženije u svijetu, ali svoj sistem sigurnosti razvija kao da jest. Pri tome u obzir uzima ne samo manifestne, nego i latentne prijetnje svojoj sigurnosti koje se pojavljuju, ili bi se u određenim okolnostima mogle pojaviti, u bližoj ili udaljenijoj svjetskoj okolini, ili pak unutar vlastitih granica.

Prijetnjama svojoj sigurnosti Jugoslavija smatra svaki postupak i akciju koji su usmjereni protiv njezina stanovništva i njegovih individualnih i kolektivnih, materijalnih i duhovnih, ekonomskih, socijalnih, političkih i kulturnih dobara i vrijednosti, to jest protiv života, dostojanstva i imovine radnih ljudi i građana, njihovih samoupravnih i političkih prava, društvenog vlasništva, nacionalne ravnopravnosti, bratstva i jedinstva, nezavisnosti, teri-

torijalnog integriteta i nesvrstane pozicije jugoslavenske zajednice. Valja uočiti da prijetnjama svojoj sigurnosti Jugoslavija ne smatra samo postupke koji ugrožavaju njezino stanovništvo i njezino državno biće, nego i one koji ugrožavaju njezine specifične društvene vrijednosti. K tome, ugrožavanjem svoga društvenog života Jugoslavija ne smatra samo otvorenu vojnu agresiju, nego i terorističke napade i sve druge oblike specijalnog rata: ideološku diverziju, podriivanje ekonomskog i političkog sistema i tome slično. Isto tako, u pojave koje u širem smislu (neizravno) ugrožavaju njezinu sigurnost, Jugoslavija ubraja ugrožavanje mira i povredu načela slobode i nezavisnosti bilo gdje u svijetu, zbog čega u aktivnosti kojima uspostavlja uvjete svoje sigurnosti ubraja, kao što smo već naglasili, i aktivnu međunarodnu politiku borbe za mir, uzajamno razumijevanje i suradnju. Takav stav proizlazi iz spoznaje da je suvremni svijet integrirana cjelina, u kojoj povreda sigurnosti jednoga njegova dijela ugrožava ostale, te da se sigurnost ne može ostvariti blokovskim zatvaranjem, silom i konfrontacijom nego, naprotiv, izvanblokovskim djelovanjem, mirnom koegzistencijom i jačanjem međunarodne suradnje.

Međutim, premda takvu vanjsku politiku i sistem međunarodnih veza Jugoslavija smatra vrlo značajnim elementom svoje sigurnosti, najveću pažnju posvećuje razvoju sistema općenarodne obrane i društvene samozaštite, uvjeren da sigurnost jugoslavenskog društva ne može jamčiti nitko i ništa koliko ono samo vlastitom sposobnošću za samoobranu i samozaštitu.

Jugoslavenski sistem ONO i DSZ konceptijski je utemeljen u: (1) marksističkoj teoriji o naoružanom narodu i podruštvljenju obrambenih funkcija; (2) iskustvu narodnooslobodilačke borbe naroda Jugoslavije i ostalih narodnooslobodilačkih pokreta 20. stoljeća i u (3) suvremenim spoznajama o totalnom karakteru eventualnog rata u Evropi.

Ustrojstvo tog sistema i način njegova funkcioniranja jasno pokazuju namjeru da Jugoslavija, bez obzira kakvoj agresiji bila izložena, u okviru svjetskog ili lokalnog rata, s ograničenim (zaposjedanje dijelova teritorija) ili radikalnim (totalno zaposjedanje teritorija SFRJ i rušenje njezina društvenopolitičkog sistema) ciljevima, oružanim ili neoružanim sredstvima i metodama, vodi totalni obrambeni rat svim društvenim snagama i svim sredstvima.

Ključna značajka toga autentično obrambenog (tj. isključivo na obranu od agresije usmjerenog) sistema jest u tome da uspostavlja mehanizme društvene samoobrane u kojoj osnovni nosioci funkcija obrane i zaštite nisu samo država i njezini specijalizirani organi (vojska i policija), nego samo društvo (radni ljudi i građani). U tome valja uočiti ozbiljenje marksističke teorije o naoružanom narodu; no, ovdje nije riječ o ozbiljenju pukoga teorijskog postulata, nego provjerene spoznaje da svoj društveni život ljudi najbolje brane sami, neposredno, osobito brane li ono do čega im je najviše stalo. Riječ je, nadalje, o tome da sistem društvene samoobrane jača obrambenu moć društva ne samo uvećavanjem mase naoružanih i za borbu osposobljenih ljudi, nego i kvalitetama kolektivne čvrstine i odlučnosti, koje proizlaze iz odnosima udruženosti utemeljene socijalne motivacije. Snagu tog faktora vrlo je uvjerljivo pokazala jugoslavenska NOB, kao i druge narodnooslobodilačke borbe u svijetu. Dakle, totalni obrambeni rat cijelog društva jest najefikasniji

oblik borbe protiv agresije, a takav je rat moguć samo u onome društvu u kojemu je razvijena odgovarajuća kolektivna obrambena samosvijest.

Kad je riječ o spoznajama o karakteru suvremenog rata, imamo na umu da bi suvremeni rat, osobito evropski i svjetski u kojemu bi bile upotrebljene sve raspoložive snage i sredstva, zasigurno bio totalni rat, u kojemu ne bi bilo razlike između fronte i pozadine, niti između vojnih i civilnih snaga. Činjenica da bi u njega bili uključeni blokovski vojnopolički savezi, koji bi u taj rat uključili i komponentu ideološkog sukoba, samo bi pojačala žestinu toga rata. U takvome ratu moguće se braniti samo sveukupnom društvenom snagom osposobljenom za najveću obrambenu aktivnost na fronti i u pozadini, oružjem i drugim sredstvima, spremnom da se suoči ne samo s klasičnim oružjem i metodama ratovanja, nego i s nuklearnim, kemijskim, bakteriološkim i sličnim sredstvima i različitim metodama agresivnog djelovanja.

Jugoslavenska koncepcija i sistem ONO i DSZ osposobljavaju jugoslavensko društvo upravo za takav totalni obrambeni rat, uzimajući pri tome u obzir Titovo upozorenje da je i lokalni rat lokalni samo za agresora, ali totalan za branioca.² Pluricentrično organiziran sistem ONO sadrži mehanizme samoobrane radnih ljudi i građana u svim segmentima društvene strukture, u organizacijama udruženog rada, mjesnim zajednicama, društvenopolitičkim zajednicama i ostalim samoupravnim i političkim organizacijama i zajednicama, pri čemu svaki individualni i kolektivni subjekt obrane u jednom dijelu obrambenog sistema ima posebne zadatke, u obavljanju kojih uživa visoki stupanj autonomije, koordinirajući istovremeno svoje obrambene aktivnosti s obrambenim aktivnostima drugih subjekata u drugim dijelovima sistema.

Ističemo da jugoslavenska koncepcija općenarodnoga obrambenog rata, kao osnovni oblik otpora agresiji, predviđa oružanu borbu, a ne pasivnu rezistenciju. Zbog toga sistem predviđa maksimalno aktivno borbena djelovanje na fronti i u pozadini, regularnim jedinicama JNA, partizanskim i jedinicama teritorijalne obrane, omladinskim i drugim udarnim grupama i tome slično. U tom bi smislu, u slučaju rata, svaki dio društva, svaka grupa ljudi, bila jedinica aktivnog otpora, opremljena odgovarajućim sredstvima za vođenje borbe i uvježbama za raznovrsno borbena djelovanje, koje se ne može obustaviti ni pod kojim uvjetima. Podsjećamo da Ustav SFRJ uopće ne priznaje kapitulaciju ni predaju.

Svoj bi obrambeni rat Jugoslavija vodila protiv svakog agresora, bez obzira dolazio on s Istoka ili sa Zapada, bio on »veliki« ili »mali«, s podjednakom žestinom, principiijelno smatrajući agresiju kriminalnim aktom, koji je ispod razine principa, »predmetom krvnika«, a ne politike. S tim u vezi ističemo da Jugoslavija i u ratu želi očuvati svoju samostalnost odlučivanja. Zbog toga najveći dio oružja i opreme proizvodi sama, uključivši i vlastite brodove, avione, rakete i tako dalje. Trenutno je oko 80% borbenih sredstava namoštvanja JNA vlastite proizvodnje. Svojom nemalom vojnom industrijom u stanju je opremiti svih 9 milijuna pripadnika oružanih snaga, koje predviđa mobilizirati u slučaju rata, pored oko 3 milijuna pripadnika civilne zaštite i mnoštvo ostalih snaga društvene samozaštite. Domaće se oružje ispituje na osnovi najviših svjetskih standarda, a o obučenosti jugoslavenskih vojnika

ponešto kazuje i podatak da pilot JRZ ima u prosjeku više letova nego izraelski.

Sistem ONO razvijen je, dakle, za borbu vlastitim snagama, kao da bi Jugoslavija bila sama nasuprot napadaču. Međutim, nema sumnje da Jugoslavija ne bi ostala sama. Budući da bi vodila isključivo obrambeni rat, zasigurno bi dobila podršku značajnog dijela međunarodne zajednice i onih snaga kojima je stalo do očuvanja univerzalnih vrijednosti slobode i nezavisnosti. Podsjećamo da Jugoslavija ima vrlo bliske odnose s vrlo velikim brojem država i naroda, osobito s nesvrstanimima, u redovima kojih, zbog svoje principijelne politike, uživa visoki ugled.

Značajnom komponentom svoje sigurnosti Jugoslavija smatra i dobre odnose sa svojim susjedima, koje namjerava i dalje razvijati i učvršćivati. Premda ima osebujno susjedstvo — Mađarska, Rumunjska i Bugarska su u istočnome vojnopoličkom bloku, Italija i Grčka u zapadnom, Austrija je neutralna, a Albanija je slučaj političke patologije — Jugoslavija se prema svim svojim susjedima odnosi jednako, rukovodeći se istovjetnim principima. Svi susjedi, bez iznimke, mogu se s pouzdanjem osloniti na to da Jugoslavija neće nikome dopustiti da njezin kopneni, vodeni ili zračni prostor koristi za agresiju protiv bilo kojeg susjeda. Jasno je da to isto Jugoslavija očekuje i od svojih susjeda: da ne dopuste bilo kome korištenje njihova prostora za bilo kakvo agresivno djelovanje protiv Jugoslavije, vojno ili nevojno, uključujući u to i korištenje teritorija susjednih zemalja za subverzivno djelovanje jugoslavenske ekstremne emigracije. Podsticanje, pa čak i toleriranje, aktivnosti tih neprijateljskih grupa, Jugoslavija smatra nedopustivim.

Zaključujući ovo razmatranje ističemo da su općenarodna obrana i društvena samozaštita dvije komponente istovjetnog i jedinstvenog sistema sigurnosti, kojima se jugoslavensko društvo štiti od svih oblika vanjskog i unutrašnjeg ugrožavanja. Ovaj sistem nastoji aktivirati sve obrambene potencijale jugoslavenskog društva i to načinom koji je primjeren kako potrebama njegove sigurnosti, tako i uvjetima u kojima tu sigurnost mora ostvarivati. Premda je za to potpuno spreman, nadamo se da ga u ratu nećemo morati upotrijebiti, dok se u mirnodopskim kušnjama već pokazao više nego uspješnim.

Tomislav Jantol

*THE SYSTEM OF TOTAL NATIONAL DEFENCE AND
THE SECURITY OF SFRY*

Summary

The Yugoslav security system is substantively founded on the system of total national defence and social self-protection. The principal characteristic of that authentic defence system is the establishment of a mechanism of social self-defence and self-protection, wherein the chief protagonists of defence and protection are not just the state and its specialized organs (the army and the police) but also the whole society (working people

and citizens). The pluricentrically organized system of total national defence comprises mechanisms of citizens' self-defence in all segments of the social structure. Within this concept, every individual and collective subject of defence is assigned particular tasks in one part of that system, in the performance of which he enjoys a high degree of autonomy, but he is also obliged to co-ordinate his activity with those of other subjects in other parts of the system. This security system has been designed for self-reliance in struggle. Nonetheless, this does not prevent Yugoslavia from attaching special importance to relations with her neighbours, as one of the major components of security.